

PETR KOUBSKÝ

Stručné dejiny Ukrajiny

od Kyjevskej Rusi až k Zelenskému

Čo všetko Putin zamlčal
a mali by sme vedieť, ak chceme pochopiť,
čo sa dnes na Ukrajine deje.

Petr Koubský

Stručné dejiny Ukrajiny od Kyjevskej Rusi až k Zelenskému

Čo všetko Putin zamlčal a mali by sme vedieť,
ak chceme pochopiť, čo sa dnes na Ukrajine deje

Autor: © Petr Koubský, 2022

Vydal: © N Press, s. r. o., v roku 2022 ako svoju 72. publikáciu

Vydanie prvé

ISBN 978-80-8230-107-9

Dejiny Ukrajiny ani v najmenšom neospravedlňujú ruskú agresiu. Pomáhajú však pochopiť, čo sa tam deje a prečo sa to deje, aké sily proti sebe pôsobia a akými príbehmi si účastníci konfliktu vysvetľujú svoj svet a sami seba.

Prítomnosť vyrastá z minulosti a tá zase z predchádzajúcej minulosti. Dnešnej Ukrajine nemožno rozumieť, ak nevieme, čo sa tam odohrávalo v časoch Sovietскеho zväzu, a to najmä počas kľúčovej udalosti jeho dejín, teda druhej svetovej vojny. Jej priebeh na východe vzišiel z paktu Molotov – Ribbentrop, ktorý bol, rovnako ako samotná existencia hitlerovského Nemecka a Stalínovho ZSSR, dôsledkom predchádzajúcej vojny.

Ani tá však nevznikla v geopolitickom vzduchoprázdne. Na ceste späť v čase nemôžeme vynechať Emský dekrét, trojité delenie Poľska, Záporožskú Sič, hrdinské i hanebné skutky kozákov či napätie medzi západným a východným kresťanstvom. Pripomenieme si Chruščova, Banderu, Trockého, Tarasa Ševčenko i Bohdana Chmelnyckého – a mnoho ďalších. Bude to dlhé, zašmodrchané a nejednoznačné rozprávanie, pretože také sú aj dejiny Ukrajiny.

Minca a bankovka

Za dve hrivny si kúpíte pramálo, je to ledva šesť centov. Napriek tomu stojí táto drobná ukrajinská minca za zamyslenie. Keď ju obrátite v dlani, uvidíte zamysleného pána s kráľovskou korunou. Je to knieža Jaroslav I. Múdry, vládca Kyjiva v rokoch 1016 – 1054.

Za tisícрубlovú bankovku ste si doteraz kúpili celkom dosť (na jar 2022 to bolo skoro 9 eur), aj keď na vývoj kurzu rubľa by som nestavil ani tie dve hrivny. Na líci nájdete pána, ktorý je celkom podobný tomu z dvojhrivnovej mince. Bodaj by nie, veď je to zase on, knieža Jaroslav, tentoraz však vyobrazený ako zakladateľ ruského mesta Jaroslavl.

Aby si dva štáty dali na svoje peniaze rovnakú historickú osobnosť, je samo osebe nezvyčajné. Keď si navyše uvedomíte, že sú tie štáty už dlhší čas v nepriateľskom vzťahu, že jeden z nich druhému upiera právo na existenciu, začne to vyzerať dosť zlovestne. Kto to vlastne bol, tento Jaroslav Múdry? A komu patrí väčším právom – Rusku alebo Ukrajine?

On sám nazýval krajinu, ktorej vládol, jednoducho len Rus, častejšie však určite hovoril o sídelných mestách kniežatstva, z ktorých sa skladala: popri Kyjive to boli Novgorod, Černihiv, Perejaslav, Vladimir, Suzdaľ, Murom či práve Jaroslavl.

Mal všetky dôvody považovať sa za úspešného. V Kyjive dal postaviť Chrám sv. Sofie, najlepšíu napodobeninu katedrály z Konštantinopola, aká sa dala

zaobstarat. Zviedol víťazné bitky s Pečenehmi, stepnými bojovníkmi z východu. Dal krajine prvý zákoník, Pravdu Jaroslavovu.

Viedol ambicióznou sobášnu politiku – jednu dcéru vydal za nórskeho kráľa, jednu za francúzskeho (tá sa v listoch domov horko sťažovala na biednu úroveň hygieny pri francúzskom dvore a na negramotnosť svojho manžela). Synom podelil kniežatstvá.

Najdôležitejším z nich bol však Kyjiv a ten bol len jeden, takže potomkovia nemohli byť spokojní všetci. Synovia, synovci a vnuci uzatvárali prechodné spojenectvá a zvädzali boje. Niektorí zistili, že na okraji krajiny možno prosperovať lepšie ako v bitkách o jej centrum; jedným z takých bol Jaroslavov pravnuček Jurij Dolgorukij, ktorý v roku 1147 založil Moskvu.

Štátnemu útvaru, o ktorom tu je reč, sa dnes hovorí Kyjevská Rus, tento termín však pochádza až z devätnásteho storočia. Bol voľným zväzkom miest a im podriadených dedín, nie jednotným a centralizovaným štátom.

Postupom času sa rozpadol a osudy jeho jednotlivých častí sa od seba vzdialili. Niektoré z nich potom znovu spojila ruská cárska ríša, iné až Sovietsky zväz počas druhej svetovej vojny. K odkazu Kyjevskej Rusi sa právom hlásia tri moderné štáty: Rusko, Bielorusko a Ukrajina. Každý z nich však z neho vyvodzuje iné závery.

Tri rieky, les a step

Ukrajina je buď najväčšia, alebo druhá najväčšia krajina Európy – podľa toho, či započítavame európsku časť Ruska. Slovensko by sa do jej 604 000 km² vošlo dvanásťkrát, Nemecko takmer dvakrát.

Patrí aj medzi najľudnatejšie štáty – 42,5 milióna Ukrajincov predstavuje šiesty najpočetnejší národ Európy (prípadne ôsmy, ak započítame transkontinentálne krajiny Rusko a Turecko). Od Užhorodu na západe po Luhansk na východe meria 1250 kilometrov, od Černihiva na severe po Jaltu na ukradnutom Kryme 800 kilometrov.

Osou Ukrajiny je v geografickom i politickom zmysle rieka Dnipro. Pramení ďaleko na severe v Rusku pri Smolensku, mohutnie v Bielorusku a Ukrajinou sa valí ako veľtok, spútaný niekoľkými priehradami do podoby reťazca jazier.

Na Dnipro leží hlavné mesto Kyjiv a nižšie po toku priemyselné veľkomesto Dnipro (čo je aj ukrajinský názov rieky; mesto je známe aj pod sovietskym názvom Dnepropetrovsk). Tam sa Dnipro stáča do pravého uhla, mení smer z juhovýchodného na juhozápadný a pri Chersone ústi do Čierneho mora.

Dnipro delí Ukrajinu na ľavobrežnú (teda východnú) a pravobrežnú. Približne tak tvorí hranicu medzi prevažujúcim vplyvom Európy a Ruska na zmýšľanie, jazyk, kultúru a politiku – ale naozaj iba veľmi zhruba.

Skutočné deliace čiary sú zložitejšie a počas storočí sa posúvali sem a tam.

Dve ďalšie veľké rieky, potrebné na pochopenie mapy i osudov Ukrajiny, sú Dnister na západe a Donec na východe. Rovnako ako Dnipro tečú na juhovýchod.

Dnister je na časti svojho toku hraničnou riekou medzi Ukrajinou a Moldavskom; tam, kde pôvodne tiekol vo vnútri sovietskeho Moldavska, leží separatistické územie zvané Podnestersko, štyritisíc štvorcových kilometrov a pol milióna prevažne rusky hovoriacich obyvateľov je z hľadiska medzinárodného práva stále súčasťou Moldavska, reálne vzaté je to samostatný štátik podporovaný Ruskom – historicky prvý člen zbierky, do ktorej si Moskva postupne pridala Abcházsko, Južné Osetsko, Krym (na chvíľku, než ho ako zatiaľ jediné z týchto území včlenila do Ruskej federácie) a najnovšie dve východoukrajinské separatistické „republiky“, Doneckú a Luhanskú.

Práve nimi preteká tretia osudová rieka Ukrajiny, Siverskij Donec (alebo bežne len Donec). Je osou priemyselného Donbasu. Pramení v Rusku, väčšinu toku má na Ukrajine, potom sa vracia do Ruska, kde sa vlieva do Donu.

Ukrajina je miestom, kde sa stretávajú dve pôvodné krajiny, európsky les s euroázijskou stepou. Bola a je križovatkou vplyvov, kultúr a mocenských záujmov. Dobré prístupnou križovatkou: z východu je súčasťou pradávejnej stepnej diaľnice, ktorá sa neprerušene tiahne

z Číny až k Viedni, z juhu ju obmýva Čierne more, súčasť antickej civilizácie. A severozápadný les, pôvodne neprístupný a pustý, začal čoskoro padať pod sekerami osadníkov. Ukrajina je miestom, kde sa civilizácie stretávali, vymieňali si tovar, myšlienky a často aj údery.

Ukrajina bola celé stovky rokov hranicou v zmysle anglického slova *frontier*: hranica ako územie, nie ako čiara. Hranica ako oblasť rizika, bojov, konfliktov, ale aj inovácie a voľnosti. Hranica ako rozširovanie poriadku do priestoru doposiaľ nepodmaneného, nerozlíšeného, nevykolikovaného.

Na Ukrajine je hranica viditeľná nielen v názve štátu. Patrí zároveň k hlavným tradíciám, z ktorých tamojšia kultúra vychádza. Ukrajina je tak trochu analógiou Ameriky a jej divokého západu, len si za kovbojov dosadte kozákov a posuňte celú záležitosť o dvesto rokov hlbšie do minulosti.

Pozostatky hranice je, samozrejme, potrebné hľadať skôr v kultúre, než v krajine; tú zmenila priemyselná revolúcia na nepoznanie, keď v kozáckej stepi vyrástli bane a železiarne.

Preslávené prahy Dnipra, nezjazdné pereje, za ktorými sa rozkladala dobrodružná Zaporizžia, ležia hlboko pod hladinou Kachovskej vodnej nádrže. Dnešná Ukrajina je priemyselná krajina – na svoju škodu až príliš priemyselná, pretože z veľkej časti ide o postsovietsky ťažký priemysel, ktorý nemá svoju produkciu komu predat.

Podľa údajov Medzinárodného menového fondu je Ukrajina druhou najchudobnejšou krajinou Európy (pred Kosovom), keď sa ako meradlo použije HDP na hlavu¹, prepočítaný podľa parity kúpnej sily. Na Ukrajine predstavuje 14 000 dolárov (v Číne 19 000, v Bielorusku 20 500, v Rusku 29 500, na Slovensku 35 000, v Česku 43 000, v Nemecku 57 000).

Ukrajina je bohatá na suroviny, má veľké zásoby uhlia a železnej rudy. Ropy a zemného plynu sa tam ťaží len málo, obrovský strategický význam však majú ropovody a plynovody pretínajúce ukrajinské územie, ktoré spájajú ruské náleziská s európskymi zákazníkmi.

Na Ukrajine sa nachádza 25 % európskej ornej pôdy a 30 % všetkej svetovej černoze. Každý desiaty klas pšenice, ktorý sa na planéte zožne, pochádza z Ukrajiny. Priemysel je tradične orientovaný na ťažkú techniku (kyjivský podnik Antonov vyrába najväčšie transportné lietadlá na svete) a zbrojné systémy, v poslednom čase sa silno rozvíja IT sektor.

Jediným úradným jazykom Ukrajiny je ukrajinčina, čo je možno prekvapujúce, pretože zvonku ju väčšinou vnímame ako dvojjazyčnú krajinu, kde sú ruština a ukrajinčina v rovnováhe.

K ruskej národnosti sa hlási 17 % Ukrajincov (nie

---

1 List of countries by GDP (PPP) per capita. *wikimedia.org* [online]. 2019-09-04. Dostupné na: [https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(PPP\)_per_capita#Table](https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(PPP)_per_capita#Table) [cit. 2022-06-10]

17 miliónov, ako niekoľkokrát povedal Vladimir Putin, a zrejme nie omylom: 17 miliónov by bolo 40 %). Ruština má postavenie regionálneho menšinového jazyka ako mnoho ďalších vrátane slovenčiny, hebrejčiny a jidiš. Jej reálny význam je však väčší, pretože slúži ako komunikačný jazyk a ako brána ku kultúre susedného, početnejšieho národa.

Jazyková a národnostná identita sú na Ukrajine dve rôzne veci: môžete stretnúť presvedčeného ukrajinského nacionalistu, ktorý vám povie, že Rusov nemôže ani vidieť – a povie to čistou ruštinou, svojím materinským jazykom, pričom po ukrajinsky skoro vôbec nevie. Niečo podobné sa dá denne zažiť napríklad v Írsku.

Ukrajínčina je síce východoslovanský jazyk, ale je silne ovplyvnený západoslovanskou poľštinou, čo je následok stoviek rokov spolužitia v spoločnom štáte. Porovnajte si postupne slovenčinu, poľštinu, ukrajínčinu a ruštinu: mám peniaze, mam pieniądze (výsl. pjeňonze), ja maju hroši, u menja dengi.

Rozdiel medzi ruštinou a ukrajínčinou je väčší ako napríklad medzi slovenčinou a češtinou. V závislosti od dialektu sa pohybuje na hranici vzájomnej zrozumiteľnosti, často za ňou. Z toho dôvodu je častým komunikačným prostriedkom Ukrajiny *suržyk*, spontánny mix oboch jazykov: jeho gramatika je viac-menej ukrajinská, slovná zásoba zmiešaná.